

ارث فرزندان ناشی از اهدای جنین

مصطفی ملکی

(عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

سرشناسه	: ملکی، مصطفی، ۱۳۶۰ مهر -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: ارث فرزندان ناشی از اهدای جنین / مصطفی ملکی.
مشخصات نشر	: ایلام: نگارستان غرب، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۱ ص.
شابک	: 978-600-8973-06-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۹۷ - ۱۰۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: تلقیح مصنوعی انسان (فقه) -- ایران
موضوع	: Artificial insemination, Human (Islamic law) -- Iran
موضوع	: ارث -- ایران
موضوع	: Inheritance and succession -- Iran
موضوع	: ارث (فقه)
موضوع	: (Inheritance and succession (Islamic law
موضوع	: تلقیح مصنوعی انسان -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Artificial insemination, Human -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: ارث
موضوع	: Inheritance and succession
رده بندی کنگره	: BP ۱۹۸/۶ ۱۳۹۷ ۷م ۸ت /
رده بندی دیویی	: ۳۷۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۴۰۵۴۴

نام کتاب: ارث فرزندان ناشی از اهدای جنین

مؤلف: مصطفی ملکی

چاپ و لیتوگرافی: چاپ آذین

انتشارات: نگارستان غرب

طرح جلد و صفحه آرای: ابراهیم کریمیان

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۷۳-۰۶-۵

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

آدرس مرکز پخش: تهران میدان انقلاب ابتدای آزادی - جنب بانک سینا - بازار بزرگ انقلاب پلاک ۱۰

تلفن: ۶۶۹۰۸۹۰۴

۷	پیشگفتار
۹	مقدمه
	فصل اول: نقش توارث در اهدای جنین
۱۵	تاریخچه
۱۶	مبحث دوم: اهمیت اهدای جنین
۱۶	گفتار اول: بیع
۱۷	گفتار دوم: دیگر عناوین معین حقوقی
۱۹	گفتار سوم: هویت جنین انتقالی
۲۰	گفتار چهارم: نظر حقوقدانان درباره اهدای جنین
۲۱	مبحث اول: نظرات مختلف در باروری های پزشکی
۲۲	گفتار اول: نظریه جواز مطلق اصل باروریهای پزشکی
۲۲	گفتار دوم: نظریه ممنوعیت مطلق اصل باروریهای پزشکی
۲۳	گفتار سوم: نظریه جواز مطلق باروری های پزشکی بین زوجین و حریم مشروط بین بیگانگان
۲۳	گفتار چهارم: نظریه جواز مطلق باروریهای پزشکی بین زوجین و منع مطلق
۲۴	گفتار پنجم: نظریه حرمت مطلق باروری های پزشکی جز بین زوجین و با وجود شرایطی
۲۴	مبحث سوم: جواز انتقال جنین بر رحم زن ثالث
۲۵	مبحث چهارم: حق ارث در ادیان
۲۶	گفتار اول: ارث در ایران باستان
۲۸	گفتار دوم: ارث در شریعت مسیح
۲۹	گفتار سوم: دین زرتشت
۳۰	گفتار چهارم: ارث در دین اسلام
۳۰	بند اول: ارث پسرخوانده
۳۰	بند دوم: ارث هم پیمان
۳۱	بند سوم: ارث مهاجرین (عقد اخوت)
۳۲	مبحث پنجم: نسب و ارث

گفتار اول: ماهیت نسب در حقوق ایران.....	۳۳
گفتار دوم: نسب نامشروع.....	۳۳
مبحث ششم: واکاوی نظرات مختلف در باب نسب ناشی از اهدای جنین.....	۳۴
گفتار اول: منشأ انتساب فرزند به پدر.....	۳۵
بند اول: دیدگاه قرآن (در باب منشأ انتساب فرزند به پدر).....	۳۶
بند دوم: منشأ انتساب فرزند به پدر در روایات.....	۳۷
گفتار دوم: منشأ انتساب فرزند به مادر و بیان نظرات.....	۴۱
بند اول: نقش رحم در کتاب.....	۴۲
بند دوم: نقش رحم در روایات.....	۴۵
بند سوم: نظر علم پزشکی در نقش رحم.....	۴۵
فصل دوم: تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر و بیگانه	
مبحث اول: تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر.....	۴۹
گفتار اول: جواز یا حرمت تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر.....	۴۹
گفتار دوم: آثار مالی و غیرمالی نسب ناشی از تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر.....	۵۱
بند اول: آثار مالی.....	۵۱
بند دوم: آثار غیرمالی.....	۵۲
مبحث دوم: تلقیح مصنوعی با اسپرم بیگانه.....	۵۴
گفتار اول: وضع حقوقی - فقهی تلقیح مصنوعی با اسپرم بیگانه.....	۵۴
بند اول: دلایل مخالفان و موافقان این روش.....	۵۴
گفتار دوم: نسب ناشی از لقاح مصنوعی با اسپرم بیگانه.....	۵۶
بند اول: نسب ناشی از لقاح به شبهه با اسپرم بیگانه.....	۵۶
بند دوم: نسب طفل ناشی از لقاح عمدی با اسپرم غیر شوهر (بیگانه).....	۵۷
فصل سوم: جایگاه نسب و حق توارث فرزندان ناشی از اهدای جنین	
مبحث اول: جایگاه نسب در اهدای جنین.....	۶۳
گفتار اول: نسب در تلقیح با اسپرم شوهر.....	۶۳
بند اول: انتقال اسپرم از طریق متعارف.....	۶۴
مبحث دوم: دلایل قائلین به تحقق نسب میان اهدا کنندگان جنین و طفل متولد شده از اهدای جنین.....	۶۶
گفتار اول: بررسی آیات.....	۶۶
بند اول: نظریه مادر بودن صاحب تخمک.....	۶۹

بند دوم: نقد نظریه مادر بودن صاحب تخمک.....	۷۱
گفتار دوم: بررسی روایات قائلین به تحقق نسب میان اهداء کنندگان جنین و طفل متولد شده	
۷۲.....	
گفتار سوم: بررسی نظر فقها و حقوقدانان به تحقق نسب میان اهداء کنندگان جنین و طفل	
متولد شده.....	۷۵
بند اول: قائلین به جواز لقاح مصنوعی با اسپرم بیگانه.....	۷۶
بند دوم: قائلین به حرمت لقاح مصنوعی با اسپرم بیگانه.....	۷۷
مبحث دوم: دلایل قائلین به حق توارث میان اهدا کنندگان جنین و طفل متولد شده از اهدای	
جنین.....	۷۷
بند اول: میراث جنین ناشی از اهدای جنین.....	۷۷
بند دوم: وضعیت ارث جنین لقاح یافته بعد از وفات صاحب اسپرم.....	۷۸
بند سوم: وضعیت ارث جنین متولد شده.....	۸۳
بند چهارم: تلقیح مصنوعی مسموم، عنوان اعمال منافی عفت.....	۸۸
بند پنجم: بررسی قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور.....	۸۹
مبحث سوم: نظرات موافقان و مخالفان اهدای جنین.....	۹۰
گفتار اول: نظر موافقان اهدای جنین.....	۹۰
گفتار دوم: نظر مخالفان اهدای جنین.....	۹۲
منابع و مأخذ.....	۹۷

پیشگفتار

از جمله مسائل حقوقی جدید به تبع پیشرفت دانش پزشکی و دستیابی به روش‌های درمان ناباروری، تعیین شرایط توارث در مورد کودک متولد از تلقیح مصنوعی است از این رو در این پژوهش سعی بر آن است تا با بررسی حق توارث فرزندان ناشی از اهدای جنین پاسخی منطقی برای برخی از پرسش‌ها که در حوزه توارث نسبت به این گونه اطفال مطرح است ارائه شود. راه‌های متعددی برای درمان و رفع مشکل ناباروری و به نوعی تحکیم بنیان خانواده در سال‌های اخیر به وجود آمده است که اهدای جنین به زوجین نابارور یکی از این راه‌ها به شمار می‌رود که اگر چه کمی متفاوت‌تر و غیرمعمول بوده اما با کش و قوس‌های شرعی و قانونی امکان بهره‌مندی زوجین را فراهم کرده است از این رو ضروری است که از نظر فقهی - حقوقی در این پدیده بررسی‌های لازم صورت گیرد تا حقوق مالی این کودکان از جمله ارث به طور دقیق بررسی و اعمال گردد. طبق ماده ۸۷ قانون مدنی باید گفت که از زمانی که انعقاد نطفه صورت می‌پذیرد ارث به کودک تعلق می‌گیرد و چون لقاح در محیط آزمایشگاه انجام می‌شود اساساً حمل صورت نگرفته مگر وقتی که جنین مربور با رحم متقاضی منتقل شود. پس کودک متولد شده در اثر لقاح بعد از فوت پدر وارث محسوب می‌گردد. با بقیه وراثت در ماترک شریک می‌شود.

مقدمه

همگام با گسترش حوزه دانش بشری و ظهور دستاوردهای نو در قلمرو علوم تجربی، مسائل و موضوعات پیچیده‌ی فقهی و حقوقی نیز پدیدار آمده، راه‌حل‌های مناسب خویش را می‌طلبند. فقه امامیه با برخورداری از اصل «اجتهاد» توانایی رویارویی با مسائل نو پیدا و ارایه‌ی بهترین راه‌حل‌ها را داراست. «تلقیح مصنوعی» نیز یکی از مسائل نو پیداست که پیشرفت دانش پزشکی آن را به عرصه فقه و حقوق کشانده و از آنجا که قوانین و مقررات حقوقی ما ریشه در احکام مذهبی دارد، هیچ حقوقدان و اندیشمندی در دانش حقوق، نمی‌تواند بدون بهره‌مندی از این منبع عظیم، در جهت قانونی کردن چنین مسائل جدیدی گام بردارد، بلکه نخست باید فقیهان جواز شرعی آن را بنمایند و حکم وضعی آن را روشن کنند، سپس به صورت ماده یا مواد قانونی درآید. یکی از این امور، زانی است که خوشبختانه با پیشرفت علم و ساخت ابزار مدرن، بسیاری از علل و راه‌حل‌های آن کشف شده است، به گونه‌ای که حتی برای کسانی که توانایی اسپرم و تخمک‌گذاری ندارند نیز راه‌حل ارائه می‌دهد تا بتوانند به نحوی فرزندی منسوب خود داشته باشند. یکی از این راه‌حل‌ها تلقیح مصنوعی است. موضوع استفاده از روش‌های کمکی برای ایجاد، باروری (باروری مصنوعی) باعث طرح بحث‌ها و سؤالات بسیاری در زمینه‌های فقهی، حقوقی، پزشکی، اخلاقی و اجتماعی شده است. افراد به دلایل مختلف از این روش (لقاح مصنوعی) استفاده می‌نمایند. گاه زوج‌های نابارور به دلیل نابری بیماری مانند: نقص در اسپرم مرد و یا تخمک زن یا عیبی در اندام‌های جنسی مرد که مانع آمیزش می‌شود یا مشکلی در رحم یا اندام‌های جنسی زن که مانع لقاح اسپرم یا تخمک می‌گردد یا به دلیل نقص در رحم که مانع نگهداری و رشد جنین در رحم می‌شود، به تلقیح مصنوعی روی می‌آورند که به تناسب نوع بیماری، روش‌های درمانی متفاوتی برای آن‌ها اعمال می‌شود؛ و گاه افراد به دلایلی غیر از ناباروری، استفاده از روش مصنوعی را برای فرزند دار شدن ترجیح می‌دهند. برخی زنان فمینیست افراطی که میل داشتن فرزند بدون پدر دارند تا بدین وسیله خود را از حضور شریکی در سرنوشت فرزند رها سازند، افرادی که به جهت تجارت، به معامله‌ی اسپرم یا تخمک و یا اجاره‌ی رحم خود می‌پردازند، کسانی که خواهان فرزندانی با مشخصات ویژه می‌باشند اما از نظر ژنتیکی همسر آنان فاقد آن مشخصات است و یا زنانی که به دلیل مشغله‌ی اجتماعی سنگین خود، ترجیح می‌دهند، زن دیگری بارداری فرزند آن‌ها را بر عهده گیرد، از جمله‌ی این افراد محسوب می‌شوند؛ اما از آنجا که در اسلام قوانین اجتماعی مبتنی بر دستورات الهی و قوانین

طبیعی حاکم بر جهان هستی است، لذا در مسأله‌ی تلقیح مصنوعی نیز نمی‌توان به صرف قرارداد موجود بین افراد و صرف‌نظر از روابط تکوینی بین آن‌ها، برای افراد جعل نسب نمود و نظام حقوقی جامع و همه‌سو نگر مناسبی تدوین کرد. تلقیح مصنوعی انواع گوناگونی دارد: از جمله تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر، تلقیح مصنوعی با اسپرم بیگانه، حالت مادر جانشین و حالت اهداء تخمک / جنین.

توارث:

در لغت [اِتْرَ] (ع مص) از یکدیگر میراث گرفتن. (زوزنی). همدیگر وراثت جستن، يقال: توارثوا کابراً بن کابر. (منتهی الارب). میراث بردن بعضی از بعضی. (از اقرب الموارد). کلیه مشخصات جسمانی و ضمیری که از آباء و اجداد و پدر و مادر به فرزند منتقل می‌شود و محیط در ظهور آن‌ها بی‌اثر می‌باشد اِی هستند.^۱

در آیات هفتم الی ۱۲ سوره نساء کلمه ارث به معنای اصطلاحی آن یعنی نصیب و قسمت معین به کار رفته است. برخی از فقهاء، امامیه در تعریف ارث آورده‌اند: آن چه که انسانی به مناسبت موت انسان دیگر اصالتاً اسحقاقاً پیدا می‌کند، به جهت وجود نسب یا سبب.^۲ در قرآن کریم نیز در موارد مختلف کلمه ارث آمده است و اکثراً به مفاهیم معنوی آن اشاره دارد. برای مثال «تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا» (مریم/۶۳) (این همان بهشتی است که به هر یک از بندگان ما که پرهیزگار باشند میراث می‌دهیم).

جنین:

در لغت [ج] [ع.ا] هر چیز پوشیده؛ و موجودی که هنوز در رحم مادر به رشد خود ادامه می‌دهد.^۳ جنین به معنای پوشاندن چیزی از حواس است و به فرزند در ششم مادر، از آن رو که پوشیده و پنهان است، جنین گفته می‌شود.^۴

۱ - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، دهخدا، ج ۱۱، ص ۵۷۸۲.

۲ - عاملی غروی، سید محمد جواد، مفتاح الکرامه، قم: مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۹ق، ص ۴.

۳ - معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر، ج ۴، ص ۳۸۴۵.

۴ - خلیل بن احمد، کتاب العین، ذیل «جن»، چاپ مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، قم ۱۴۰۵.

در علوم زیستی و جنین شناسی، به موجود حاصل از لقاح از سه تا هشت هفتگی رویان و پس از هشت هفتگی تا زمان تولد، جنین گفته‌اند. واژه جنین در متون فقهی و حقوقی مترادف با «حَمَل»، یعنی بچه در رحم مادر از ابتدای بارداری تا تولد، به کار می‌رود.^۱

اهدای جنین: انتقال جنین حاصل از لقاح تخمک و اسپرم زوجی، غیر از زوج گیرنده باشد؛ به عبارت دیگر اهدای جنین عبارت است از واگذاری داوطلبانه و رایگان یک یا چند جنین از زوج‌های واجد شرایط مقرر در قانون و این آیین نامه، به مراکز مجاز تخصصی درمان ناباوری برای انتقال به زوج‌های متقاضی دارای شرایط مندرج در قانون.